

At the Table in Gortina in the Roman and Early Byzantine Ages

**Marina Albertocchi
CEARC**

Within the thematic areas researched by CEARC members, a separate strand is the study of everyday pottery from the Roman and Early Byzantine periods from the area of Gortina (Fig. 1). The city, located in the heart of the Messara plain in the southern part of Crete, experienced an uninterrupted history from the Geometric Age to the Arab conquest in the 9th century A.D. It became the hegemonic center of the island when, in 27 B.C., it was named the capital of the province of Crete and Cyrenaica.

Until recent years, this topic has received little attention in the archaeological literature on Crete, a phenomenon that rendered everyday pottery essentially undateable outside its close association with fine pottery or amphorae. The opportunity to address this issue in a systematic manner came with the resumption of excavations in the Pretorio area of the ancient city (Fig. 2) in the early 1990s, at which time the data provided by the significant amount of pottery datable between the early imperial age and the 7th century AD at least was processed. In the last two decades, this pioneering work has been complemented by the study of other Gortinii contexts, which have considerably refined our knowledge of Roman-era ceramics from the Messara area and, by comparison, the island landscape. Of particular importance was the publication of materials from the excavations conducted at the Odeion (Fig.1, n.7), thanks to the analysis of the findings of a drain well dated to the mid-7th century AD. Additional data also come to us from the study of materials from the Byzantine Houses quarter (Fig. 1, n.15), which is now at the printing stage, and from the layers of drainage after the earthquake of 365 A.D. from the area of the altar to the 'Most High God' (Fig. 1, n.18), of which preliminary reports have already been provided.

Research Perspectives

The first objective was to assess the relationships with other productions and exchanges of manufacturing forms and techniques; it is in fact now well established that everyday ceramics, as well as fire ceramics and amphorae, were also partly subject to commercialisation. In this sense, the inclusion of Gortina in trans-Marine trade circuits is tangible even in the mid-7th century A.D., as evidenced, for example, by the discovery of a type of fire-resistant ceramic ollae of Mycrasian origin (fig. 3). Also of interest is the possibility of comparing the peculiarities of Gortinia pottery with other

Cretan centers, such as Knossos or Eleutherna, a comparison from which the differences between the factories in the various regions of the island, and with which an uninterrupted network of exchanges is active, become evident.

A key issue is the analysis of the mixtures, for which only autopsy analysis was initially used. Later, our involvement in the European project 'Pythagoras II' (2005-2008, coordinated by Natalia Poulou-Papadimitriou - University of Thessaloniki) enabled us to obtain the support of petrographic analyses elaborated by Eleni Nodarou (INSTAP), thanks to which the characteristics of the local factories finally take on a defined physiognomy on an objective basis. Indeed, there is a need for an in-depth study of the activity of ceramic workshops in the area, especially because of the rare opportunity offered to follow their evolution almost uninterruptedly over a very long period.

Finally, despite the absence of chemical analyses, the study of the formal repertoire and the possibility of sequencing the success of certain types of vessels over others has allowed us to formulate a number of hypotheses on the dietary practices of the inhabitants of Gortina and the changes that occurred in the production chain over time, reflecting the living conditions of the community. The gradual reduction in the circulation of fine ceramic serving dishes for meat or fish, for example, indicates a general impoverishment of the population, who found boiled foods and soups to be the basis of their diet, as confirmed by the frequent presence of saucers and cups, intended for individual consumption of semi-liquid foods (Fig. 4). In some cases, achromatic ceramic plates and bowls were found to imitate the more expensive African-made terra sigillata vessels; these were probably flanked by similar shapes in different materials, such as wood. Similarly, globular ollae made of fire-refractory ceramics gradually replaced the pots, indicating a preference for cooking that involved boiling food.

In conclusion, the studies carried out so far on everyday ceramics have firstly allowed us to obtain an increasingly clearer picture of local manufacturing activity: despite the proven craftsmanship that still characterizes the VI-VII century AD settlement, the progressive simplification in the formal repertoire denounces the constant reorganization of the workshops, which have circumscribed production and organization into increasingly domestic forms. Secondly, a significant achievement was the creation of a reliable chronological grid for a large part of the forms identified, such as in the case of food storage basins and specific production activities.

ΣΤΟ ΤΡΑΠΕΖΙ ΤΗΣ ΓΟΡΤΥΝΑΣ ΣΤΗ ΡΩΜΑΪΚΗ ΚΑΙ ΠΡΩΙΜΗ BYZANTINΗ ΠΕΡΙΟΔΟ

Marina Albertocchi
CEARC

Στο πλαίσιο των θεματικών πεδίων που ερευνώνται από τα μέλη του CEARC, ένα ξεχωριστό σκέλος είναι η μελέτη της καθημερινής κεραμικής της ρωμαϊκής και πρωτοβυζαντινής περιόδου από την περιοχή της Γόρτυνας (Εικ. 1). Η πόλη, που βρίσκεται στην καρδιά της πεδιάδας της Μεσσαράς στο νότιο τμήμα της Κρήτης, γνώρισε μια αδιάλειπτη ιστορία από τη Γεωμετρική Εποχή μέχρι την αραβική κατάκτηση τον 9ο αιώνα μ.Χ. Έγινε το ηγεμονικό κέντρο του νησιού όταν, το 27 π.Χ., ορίστηκε πρωτεύουσα της επαρχίας Κρήτης και Κυρηναϊκής.

Μέχρι τα τελευταία χρόνια, το θέμα αυτό είχε τύχει ελάχιστης προσοχής στην αρχαιολογική βιβλιογραφία για την Κρήτη, φαινόμενο που καθιστούσε την καθημερινή κεραμική ουσιαστικά μη αξιολογήσιμη εκτός της στενής σύνδεσής της με την εκλεκτή κεραμική ή τους αμφορείς. Η ευκαιρία για τη συστηματική αντιμετώπιση του ζητήματος αυτού δόθηκε με την επανάληψη των ανασκαφών στην περιοχή του Πραιτωρίου της αρχαίας πόλης (Εικ. 2) στις αρχές της δεκαετίας του 1990, οπότε και επεξεργάστηκαν τα δεδομένα που παρείχε η σημαντική ποσότητα κεραμικής που χρονολογείται μεταξύ της πρώιμης αυτοκρατορικής εποχής και του 7ου αιώνα μ.Χ. τουλάχιστον.

Τις τελευταίες δύο δεκαετίες, το πρωτοποριακό αυτό έργο συμπληρώθηκε από τη μελέτη άλλων συγκειμένων της Γόρτυνας, οι οποίες βελτίωσαν σημαντικά τις γνώσεις μας για την κεραμική της ρωμαϊκής εποχής στην περιοχή της Μεσσαράς και, συγκριτικά, στο νησιωτικό τοπίο. Ιδιαίτερη σημασία είχε η δημοσίευση του υλικού από τις ανασκαφές που διεξήχθησαν στο Ωδείο (εικ. 1, αρ. 7), χάρη στην ανάλυση των ευρημάτων ενός φρέατος αποστράγγισης που χρονολογείται στα μέσα του 7ου αιώνα μ.Χ.. Πρόσθετα στοιχεία μας έρχονται επίσης από τη μελέτη υλικών από τη συνοικία των βυζαντινών κατοικιών (εικ. 1, αρ. 15), η οποία βρίσκεται τώρα στο στάδιο της εκτύπωσης, και από τα στρώματα αποστράγγισης μετά το σεισμό του 365 μ.Χ. από την περιοχή του βωμού του "Υψίστου Θεού" (εικ. 1, αρ. 18), για τα οποία έχουν ήδη παρασχεθεί προκαταρκτικές εκθέσεις.

Ερευνητικές προοπτικές

Ο πρώτος στόχος ήταν να εκτιμηθούν οι σχέσεις με άλλες παραγωγές και οι ανταλλαγές μορφών και τεχνικών κατασκευής- στην πραγματικότητα, είναι πλέον καλά τεκμηριωμένο ότι η καθημερινή κεραμική, καθώς και η πυροκεραμική και οι αμφορείς, ήταν επίσης εν μέρει αντικείμενο

εμπορίας. Υπό αυτή την έννοια, η ένταξη της Γόρτυνας σε διαμαρσαϊκά εμπορικά κυκλώματα είναι αισθητή ακόμη και στα μέσα του 7ου αιώνα μ.Χ., όπως αποδεικνύεται, για παράδειγμα, από την ανακάλυψη ενός τύπου πυρίμαχων κεραμικών όλεων μυκρασιακής προέλευσης (εικ. 3). Ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης η δυνατότητα σύγκρισης των ιδιαιτεροτήτων της κεραμικής της Γορτυνίας με άλλα κρητικά κέντρα, όπως η Κνωσός ή η Ελεύθερνα, σύγκριση από την οποία γίνονται εμφανείς οι διαφορές μεταξύ των εργοστασίων στις διάφορες περιοχές του νησιού, με τα οποία δραστηριοποιείται ένα αδιάλειπτο δίκτυο ανταλλαγών.

Ένα βασικό ζήτημα είναι η ανάλυση των μιγμάτων, για την οποία αρχικά χρησιμοποιήθηκε μόνο η αυτοψία. Αργότερα, η συμμετοχή μας στο ευρωπαϊκό πρόγραμμα "Πυθαγόρας II" (2005-2008, με συντονίστρια τη Ναταλία Πούλου-Παπαδημητρίου - Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης) μας επέτρεψε να λάβουμε την υποστήριξη πετρογραφικών αναλύσεων, που εκπονήθηκαν από την Ελένη Νοδάρου (INSTAP), χάρη στις οποίες τα χαρακτηριστικά των τοπικών εργοστασίων αποκτούν τελικά μια καθορισμένη φυσιογνωμία σε αντικειμενική βάση. Πράγματι, υπάρχει ανάγκη για μια σε βάθος μελέτη της δραστηριότητας των κεραμικών εργαστηρίων της περιοχής, ιδίως λόγω της σπάνιας ευκαιρίας που προσφέρεται για να παρακολουθήσουμε την εξέλιξή τους σχεδόν αδιάλειπτα για μια πολύ μεγάλη περίοδο.

Τέλος, παρά την απουσία χημικών αναλύσεων, η μελέτη του τυπικού ρεπερτορίου και η δυνατότητα αλληλουχίας της επιτυχίας ορισμένων τύπων αγγείων έναντι άλλων μας επέτρεψε να διατυπώσουμε ορισμένες υποθέσεις σχετικά με τις διατροφικές πρακτικές των κατοίκων της Γορτυνας και τις αλλαγές που σημειώθηκαν στην αλυσίδα παραγωγής με την πάροδο του χρόνου, αντανακλώντας τις συνθήκες διαβίωσης της κοινότητας. Η σταδιακή μείωση της κυκλοφορίας των λεπτών κεραμικών πιάτων σερβιρίσματος για κρέας ή ψάρι, για παράδειγμα, υποδηλώνει μια γενική φτωχοποίηση του πληθυσμού, ο οποίος θεωρούσε τα βρασμένα φαγητά και τις σούπες ως τη βάση της διατροφής του, όπως επιβεβαιώνεται από τη συχνή παρουσία πιατών και φλιτζανιών, που προορίζονταν για ατομική κατανάλωση ημίρρευστων τροφών (Εικ. 4). Σε ορισμένες περιπτώσεις, βρέθηκαν αχρωματικά κεραμικά πιάτα και κύπελλα που μιμούνταν τα ακριβότερα αγγεία terra sigillata αφρικανικής κατασκευής, τα οποία πιθανώς πλαισιώνονταν από παρόμοια σχήματα από διαφορετικά υλικά, όπως το ξύλο. Παρομοίως, σφαιρικές ελιές από πυρίμαχα κεραμικά αντικατέστησαν σταδιακά τα αγγεία, υποδηλώνοντας μια προτίμηση για μαγείρεμα που περιλάμβανε βράσιμο των τροφίμων.

Συμπερασματικά, οι μελέτες που έχουν πραγματοποιηθεί μέχρι στιγμής για την καθημερινή κεραμική μας επέτρεψαν κατ' αρχάς να αποκτήσουμε μια ολοένα και πιο σαφή εικόνα της τοπικής κατασκευαστικής δραστηριότητας: παρά την αποδεδειγμένη δεξιοτεχνία που εξακολουθεί να χαρακτηρίζει τον οικισμό του VI-VII αιώνα μ.Χ., η προοδευτική απλούστευση στο τυπικό

ρεπερτόριο καταγγέλλει τη συνεχή αναδιοργάνωση των εργαστηρίων, που περιόρισαν την παραγωγή και την οργάνωση σε όλο και πιο οικιακές μορφές. Δεύτερον, ένα σημαντικό επίτευγμα ήταν η δημιουργία ενός αξιόπιστου χρονολογικού πλέγματος για ένα μεγάλο μέρος των μορφών που εντοπίστηκαν, όπως στην περίπτωση των λεκανών αποθήκευσης τροφίμων και συγκεκριμένων παραγωγικών δραστηριοτήτων.